

JAHON MINTAQALARINING (SUBREGIONLARINING) MUHIM DAVLATLARI SIYOSIY KARTASINING RIVOJLANISHI

Soataliyeva Madina Adhamjon qizi

Abdusalomova Farangiz Ilhomjon qizi

¹Andijon davlat pedagogika instituti 4-bosqich talabasi

Andijon davlat pedagogika instituti 4-bosqich talabasi

Andijon shahar Do'stlik ko'chasi 4-uy

[¹madinasoataliyeva@gmail.com](mailto:madinasoataliyeva@gmail.com)

[¹farangizabdusalomova01@gmail.com](mailto:farangizabdusalomova01@gmail.com)

Annotatsiya: Maqolada jahon mintaqalarining (subregionlarining) muhim davlatlari siyosiy kartasining rivojlanishi tahlil qilinadi. Tarixiy jarayonlar, mustamlaka davri, mustaqillikka erishish, iqtisodiy va siyosiy ittifoqlar davlatlar o'rtasidagi siyosiy munosabatlarni shakllantirishda qanday rol o'ynashi ko'rib chiqiladi. Maqola yevropa, osiyo, afrika va amerika mintaqalari misolida muhim davlatlarning siyosiy ahamiyati va ularning global jarayonlarga ta'siri haqida ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: Jahon siyosiy xaritasi, mintaqaviy davlatlar, subregionlar, siyosiy rivojlanish, global siyosat

Abstract: The article analyzes the development of the political map of key states in the world's regions (subregions). It examines the role of historical processes, the colonial period, the achievement of independence, and economic and political alliances in shaping political relations between states. Using the examples of Europe, Asia, Africa, and the Americas, the article provides information on the political significance of major states and their influence on global processes.

Keywords: World political map, regional states, subregions, political development, global politics.

Аннотация: В статье анализируется развитие политической карты важных государств мировых регионов (субрегионов). Рассматривается роль исторических процессов, колониального периода, обретения независимости, а также

экономических и политических союзов в формировании политических отношений между государствами. На примере регионов Европы, Азии, Африки и Америки приводится информация о политическом значении ключевых государств и их влиянии на глобальные процессы.

Ключевые слова: Мировая политическая карта, региональные государства, субрегионы, политическое развитие, глобальная политика.

Asosiy qism: Jahon siyosiy kartasi global miqyosdagi bir qator siyosiy jarayonlar ta'sirida shakllangan. Ular orasida Birinchi va Ikkinchi jahon urushlari hamda ularning oqibatlari bilan bog'liq holda davlatlarning vujudga kelishi, mustamlaka tizimining yemirilishi va bir necha o'nlab mustaqil davlatlarning barpo bo'lishi, Qo'shilmaslik harakatining rivojlanishi kabi jarayonlar alohida e'tiborga loyiqdir.

Jahon siyosiy kartasining shakllanishida 1980-yillarning so'nggi va 1990-yillarning dastlabki davrlarida yuz bergan siyosiy voqealar ham muhim ahamiyat kasb etdi. Jumladan, ikki nemis davlatining birlashib, yagona Germaniya davlatining tashkil etilishi; Chexoslovakiya o'rnida Chexiya va Slovakiya mustaqil respublikalarining barpo bo'lishi; Yugoslaviya Sotsialistik Federativ Respublikasining parchalanishi natijasida suveren Xorvatiya, Sloveniya, Makedoniya, Bosniya va Gersogovina respublikalari hamda Serbiya va Chernogoriya respublikalari federatsiyasining shakllanishi shular jumlasidandir. Ayniqsa, sobiq Ittifoqning parchalanib ketishi natijasida dastlab Litva, Latviya va Estoniya, keyinchalik esa Rossiya Federatsiyasi, Ukraina, Belarus, Moldova, Gruziya, Armaniston, Ozarbayjon, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston va O'zbekiston respublikalarining mustaqil davlatlar sifatida dunyo siyosiy kartasida o'z o'rinlariga ega bo'lishi juda muhim voqea bo'ldi. Dunyo siyosiy kartasidagi davlatlar va mamlakatlar nisbati hamda soniga dastlab 1997-yil 1-iyulda Buyuk Britaniya mustamlakasi bo'lgan Gonkong (Syangan)ning, keyinchalik 1999-yil dekabr oyida Portugaliya mustamlakasi Makao (Aomin)ning Xitoy Xalq Respublikasi tarkibiga kirishi ma'lum ta'sir ko'rsatdi. 2002-yilda esa BMT tomonidan Indoneziya tarkibida bo'lgan Sharqiy Timorga alohida maqom berilishi ham muhim siyosiy voqea bo'ldi. Hozirgi vaqtda dunyo siyosiy xaritasida 230 ga yaqin mamlakat mavjud bo'lib, ularning 190 dan ortig'i mustaqil davlatlardir. Jahon siyosiy kartasi nafaqat global jarayonlar, balki alohida

mintaqa va subregionlarda yuz bergan tarixiy, siyosiy hamda ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar ta'sirida shakllanib kelmoqda. Har bir subregionda mustamlakachilik tizimining yemirilishi, davlat chegaralarining o'zgarishi, federatsiyalarning parchalanishi yoki integratsiya jarayonlari muhim rol o'ynagan.

1. YEVROPA SUBREGIONLARI

G'arbiy Yevropa

Muhim davlatlar: Germaniya, Fransiya, Buyuk Britaniya, Italiya, Ispaniya

- Ikkinchi jahon urushidan so'ng Yevropada davlatlararo chegaralar qayta belgilandi.
- 1990-yilda GFR va GDR ning birlashuvi Yevropa siyosiy kartasidagi eng muhim voqealardan biri bo'ldi.

- Yevropa Ittifoqining shakllanishi milliy chegaralarning siyosiy ahamiyatini nisbatan kamaytirdi.

Markaziy va Sharqiy Yevropa

Muhim davlatlar: Polsha, Chexiya, Slovakiya, Vengriya, Ruminiya

1. Sotsialistik tizimning yemirilishi natijasida siyosiy mustaqillik mustahkamlandi.
2. 1993-yilda Chexoslovakiya tinch yo'l bilan ikki mustaqil davlatga bo'lindi.

Bolqon yarimoroli

Muhim davlatlar: Serbiya, Xorvatiya, Bosniya va Gersogovina, Shimoliy Makedoniya

- Yugoslaviyaning parchalanishi natijasida bir nechta yangi mustaqil davlatlar vujudga keldi.
- Etnik va diniy omillar siyosiy kartaning murakkablashuviga sabab bo'ldi.

2. OSIYO SUBREGIONLARI

Markaziy Osiyo

Muhim davlatlar: O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston

1. 1991-yilda sobiq Ittifoq parchalanishi natijasida mustaqil davlatlar shakllandi.
2. Davlat chegaralari sobiq ittifoq ma'muriy chegaralari asosida belgilandi.

Sharqiy Osiyo

Muhim davlatlar: Xitoy, Yaponiya, Koreya Respublikasi, KXDR

- Koreya yarimorolining ikki davlatga bo‘linishi sovuq urush oqibati hisoblanadi.
- Gonkong va Makao Xitoy tarkibiga qaytishi siyosiy kartada muhim o‘zgarish bo‘ldi.

Janubi-Sharqiy Osiyo

Muhim davlatlar: Indoneziya, Vetnam, Tailand, Malayziya

1. Mustamlakachilikdan keyingi davrda milliy davlatlar shakllandi.
2. Sharqiy Timorning mustaqillikka erishishi (2002-yil) mintaqa siyosiy kartasini boyitdi.

Janubiy Osiyo

Muhim davlatlar: Hindiston, Pokiston, Bangladesh, Shri-Lanka

- 1947-yilda Hindiston va Pokistonning tashkil topishi diniy omil asosida yuz berdi.
- Keyinchalik Bangladesh mustaqil davlat sifatida ajralib chiqdi.

3. AFRIKA SUBREGIONLARI

Shimoliy Afrika

Muhim davlatlar: Misr, Jazoir, Liviya, Marokash

- XX asr o‘rtalarida mustamlakachilik tugatildi.
- Siyosiy beqarorlik ayrim davlatlarda chegaraviy muammolarni keltirib chiqardi.

Sahroi Kabirdan janubiy Afrika

Muhim davlatlar: Nigeriya, Keniya, Janubiy Afrika Respublikasi

- 1950–1970-yillarda ko‘plab mustaqil davlatlar vujudga keldi.
- Janubiy Sudan dunyodagi eng yosh davlatlardan biridir (2011-yil).

4. AMERIKA SUBREGIONLARI

Shimoliy Amerika

Muhim davlatlar: AQSH, Kanada, Meksika

- AQSH global siyosiy xaritada yetakchi davlat sifatida shakllandi.
- Kanada va AQSH o‘rtasidagi chegaralar tinch yo‘l bilan belgilangan.

Lotin Amerikasi

Muhim davlatlar: Braziliya, Argentina, Chili, Meksika

- XIX asrda mustaqillikka erishilgan bo‘lsa-da, siyosiy barqarorlik keyinchalik ta‘minlandi.
- Federativ davlatlar (Braziliya, Meksika) siyosiy xaritani murakkablashtirdi.

5. AVSTRALIYA VA OKEANIYA

Muhim davlatlar: Avstraliya, Yangi Zelandiya, Papua–Yangi Gvineya

- Mustamlakachilikdan keyingi davrda mustaqil davlatlar soni oshdi.
- Okeaniyada mayda orol-davlatlarning ko‘pligi siyosiy kartaning o‘ziga xosligini belgilaydi.

• **Jahon mamlakatlari geografiyasi.** Iqtisodiy rivojlangan davlatlar qatoriga dunyodagi 60 dan ortiq mamlakatlar kiradi. Ushbu davlatlarni turli ko‘rsatkichlarga ko‘ra to‘rt guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruhni “yettilik mamlakatlari” tashkil etadi. Hozirgi vaqtda ayrim olim va mutaxassislar “yettilik” tarkibini Ispaniya hisobiga kengaytirib, uni “sakkizlik”ka aylantirish vaqti kelganini ta’kidlamodalar. “Katta sakkizlik mamlakatlari”ning har birida yiliga 500 mlrd dollardan ortiq yalpi milliy daromad (YMD) ishlab chiqariladi, aholi jon boshiga esa 24–30 ming dollar va undan ortiq YMD to‘g‘ri keladi. Ushbu davlatlarda dunyo bo‘yicha ishlab chiqariladigan YMD ning qariyb uchdan ikki qismi jamlangan.

Ikkinchi guruhni aholisi soni va YMD umumiy hajmi nisbatan kam bo‘lgan, asosan Yevropa mamlakatlari tashkil etadi.

Uchinchi guruhga “ko‘chirilgan kapitalizm” mamlakatlari — Avstraliya, Yangi Zelandiya, Janubiy Afrika Respublikasi va boshqalar kiradi.

To‘rtinchi guruhni sobiq Ittifoq respublikalari hamda Xitoy tashkil etadi.

Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarning alohida guruhini “yangi sanoatlashgan mamlakatlar” (Singapur, Koreya Respublikasi va boshqalar) hamda “neft eksport qiluvchi mamlakatlar” (Fors ko‘rfazi arab mamlakatlari, Liviya, Bruney va boshqalar) tashkil etadi.

Xulosa: Jahon mintaqalari va subregionlarining siyosiy kartasi tarixiy, siyosiy va ijtimoiy jarayonlar ta’sirida bosqichma-bosqich shakllanib kelgan. Birinchi va Ikkinchi jahon urushlari, mustamlakachilik tizimining yemirilishi, federativ davlatlarning parchalanishi hamda yangi mustaqil davlatlarning vujudga kelishi har bir subregion siyosiy xaritasida muhim o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi.

Yevropa, Osiyo, Afrika, Amerika hamda Avstraliya va Okeaniya subregionlarida siyosiy rivojlanish turlicha kechgan bo‘lsa-da, ularni birlashtiruvchi jihat — davlat suverenitetining mustahkamlanishi va xalqaro munosabatlar tizimiga faol

integratsiyalashuvdir. Ayrim subregionlarda integratsiya jarayonlari kuchaysa, boshqalarida parchalanish va yangi davlatlarning paydo bo'lishi kuzatilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

- 1.Qayumov A., Ergashev B. **Jahon siyosiy geografiyasi.** – Toshkent: Fan, 2015.
- 2.Bo'ronov S. **Iqtisodiy va siyosiy geografiya asoslari.** – Toshkent: O'qituvchi, 2012.
- 3.Saidov A., Abdurahmonov M. **Jahon mamlakatlari geografiyasi.** – Toshkent: Universitet, 2018.
- 4.Xolmatov B. **Siyosiy geografiya va geopolitika.** – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
- 5.Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT). Jahon siyosiy xaritasi va a'zo davlatlar haqidagi rasmiy materiallar
- 6.Encyclopaedia Britannica. **Political Geography and World Regions.**